



גילי איזיקוביץ

צילום: אוהד צויגנברג

ב1984, חמש שנים אחרי המהפכה, עלה בידי רויא חקאקיאן והוריה לעזוב סוף סוף את איראן. לעזיבה קדמו כמה שנים איומות, שנים "אור" ווליאניות, כפי שהיא עצמה מגדירה אותן. ממרום 18 שנותיה דאז, ראתה את טהרן גוועת, נשמ' דת והולכת: הקמפוסים שלה הופ' כים למסגדים, חנויות הספרים הציגו רק טקסטים דתיים ובמסג' דים עמדו אנשים שעו'ת בחלוקת מוצרי מזון בסיסיים אינסופית. כדי "לטהר את העיר" הוכרו ג'יהאד נגד העצמי: גברים כחול' צות שרוולים קצרות נעצרו וכך גם נשים שאיפור על פניהן, או

"המהפכה באיראן היתה מחשמלת, מתנה לנערה שהייתי אז"

לפני שנשבר החלום, נסחפה רויא חקאקיאן, איראנית יהודייה שהיגרה לארה"ב, בגלי המהפכה החומייניסטית, שאת סיפורה גוללה בממואר המצליח "המסע מארץ לא". לרגל הופעתו בעברית וביקורה בארץ, היא מדברת על ההבדל בין רדיפת הנשים אז והיום, על השינוי ביחס ליהודים ומדוע גולים רבים כמותה שקעו בדיכאון והתמכרו לסמים

המשך מעמ' 1

שקווצת שיער הציצה מחוץ לחיג'אב שלהן. נערות בבית הספר נדרשו לתלוש ריס כדי להוכיח שאינן מאופרות. תקנה חדשה כפי תה על בעלי עסקים לא מוסלמים לתלות שלט בחלונות הראווה שלהם, "את החנות מנהל אדם שאינו מוסלמי", וחולים, גם חייילים פצועים, דחו טיפול רפואי שניתן היה להגיש להם, אם מי שבא לעזור היה יהודי.

שלושת אחיה של חקאקיאן עזבו כבר שנים קודם לכן את המור לדת וחיו בארה"ב. אבל דרך חת-חתים, מלאה אילתור, שוחד ועבירה על החוק, המתינה למי שביקשו לעזוב. הוריה של חקאקיאן ניסו לחדש את דרכונם והדי רכונ הקיים הוחרם. אחרי תקופת לך-ישוב שיחד אביה את אחד מעובדי המשרד כך שטופס הבקשה שונה. במקום מוצא יהודי, נכ"תב "ארמני". אחר כך שאל אביה



ספרה של חקאקיאן
צילום: ההוצאות כתב / מנדלי

"אני רואה את הרצף מכישלון המהפכה עד הפליטים באירופה או ארה"ב. חלקנו סבלנו אלימות, חלקנו מדיכאון, חלקנו החליט לא להסתכל לעולם לאחור"

את זהותו של מכר ארמני ובתמור רה הותיר לו את כל רכושם. "אמי ואני עזבנו לארמניה, בהתאם לד"רכונם שלנו. לא היו לנו תוכניות נוספות, לא ידענו היכן ולהיכן יוכלו להימלט פליטים יהודים מאיראן. מארמניה טסנו לשווייץ, במחשבה שנוכל לקבל שם ויזה לארה"ב, אבל אחרי ששוטטנו בשווייץ כמה חודשים, התברר שכל היהודים האיראנים יכולים להגיע רק לווינה אם ברצונם שביקשה שלהם למעמד פליט תועמד לדיון. מארמניה טסנו לציריך, מציריך לז'נבה, מז'נבה לווינה ואחרי זמן לארה"ב".

בארה"ב למדה חקאקיאן פסיכולוגיה וכתבה בקולג'. אחרי

התעמלות בוקר

1. מהי נווולוגיה?
2. מהי רפואה היפרברית?

תשובות בעמ' 10



הפגנת תומכי חומייני בכיכר שיאד בטהרן, 1979. בשער: חקאקיאן בירושלים. "עבור דור מסוים, המהפכה גדולה מהשתייכות למדינה" צילום: Aristotle Saris/ASSOCIATED PRE

משהו עמוק יותר בחוויה שלי ושל בני הדור שלי. "מי מאיתנו שהיו שם וחוו את המהפכה, את החיים באיראן של פני ואת זמן המהפכה ממש, כולנו חולקים חוויית יסוד נוספת והיא היותנו מושקעים במהפכה. אני הייתי כזאת, מישהי שהיתה מודעת וחשה בכל לבה שמהו אדיר קורה ורצייתי להבין. הייתי ילדה צעירה אבל נדבקתי בהתלהבות, רציית להיות חלק. מה שאני מניסו להגיד הוא שכך, ישנה שפה פרסית ותרבות פרסית, חוויה פרסית שהיא חלק מאיתנו. אבל לצד זה, עבור דור מסוים, החוויה של המהפכה היא גדולה מההשתייכות למדינה. באופן עמוק, התקופה שלפני המהפכה עצמה, התקופה שמיד אחריה וההתפכחות, כל אלו שינו אותנו באופן עמוק ובה בעת זו עדיין אנגמה. דרמה לא פתורה. 43 שנים אחר כך זו עדיין מהומה, באופן אישי עבורי ולאיראן, שהיא עדיין מקום שנמצא במצב איום, הגרוע ביותר אי פעם. הדור שהיה עז, בייחוד הדור שהשתתף, מרגיש מושקע, אחראי ובאופן מתמיד עסוק בשאלה הקיומית הזאת, איך זה קרה? מה קרה? מה השתנה? הניסיון להבין איך היינו כולנו ביחד ואו איך הכל התפרק מבלי שנוכל לאחות — כך אני מרגישה את החוויה האיראנית".

עוד מעוז מלוכני

תנועה מהפכית אל הציבורי מאפיינת את המעשה הספרותי של חקאקיאן בממורא של, שהוא גם ראשון ספריה. היא נולדה בטהרן בשנת 1966 כצעירת הילדים במשפחה מכובדת: אביה היה מורה ומשורר ואחיה הגדולים עזבו בזה אחר זה בכדי ללמוד במסגרות טובות בארה"ב. היא עצמה

הצטיינה בלימודים וניבאו לה עתיד של סופרת או משוררת — עד שהגיעה המהפכה והיאכה כל פי יהודים הפכה מוחשית ופגעה ביכולת לנהל חיים תקינים. בממורא הוה, שתחילתו בילדותה של חקאקיאן וסופו חמש שנים אחרי המהפכה, היא מתארת חיים באיראן של השאה ובמיוחד חיים יהודיים וקהילה ומשפחה מלאי חיבה. דרך מערכות היחסים בין כולם, מוסלמים ויהודים, הולך והופך למוחשי האקלים שעליו ותגשמה המהפכה — והוא מלהיב ומלא אפשרויות וציפייה. כמו קרנבל אורחי שהוביל לאקסטזת המונים.

"מה הבנתי אני בנוגע למהפכה כה" היא שואלת בספר. "לא משהו שיכולתי לנסח במילים אבל זיהיתי אותה כשראיתי. היא היתה באוויר ואני נשמתי אותה. היא נכחה בכל צליל חדש ובכל צליל ישן שגווע. בתוך שבועות נדמה שטהרן התבגרה בשנים. אפילו השיכורים הפסיקו לה תאונן על אומללותם הפרטית. שכנים לא רבו. מכוניות צפצפו בלי הפסקה, אבל לא בפקקים אלא רק כדי לאות על התקדמות המרי או על נפילת מעוז מלוכני מוסיף."

עוד מעוז מלוכני אל הציבורי מאפיינת את המעשה הספרותי של חקאקיאן בממורא של, שהוא גם ראשון ספריה. היא נולדה בטהרן בשנת 1966 כצעירת הילדים במשפחה מכובדת: אביה היה מורה ומשורר ואחיה הגדולים עזבו בזה אחר זה בכדי ללמוד במסגרות טובות בארה"ב. היא עצמה

את כותבת כל כך יפה ובאופן חי על האפשרויות של המהפכה כמשהו שסחף אותך, חטף אותך ממש ושינה אותך לאותו הזמן. איך ההרגשה להיות חלק, לרצות להיות חלק מהתנועה הזאת? "אן, כנערה בת 12 או 13, לא חשבתי על זה במושגים האלו. נסחפתי אחרי המראות, אחרי ההמונים ברחובות שהיו קולניים, לא מרוסנים, מרדניים, איזה ילד לא היה נסחף? אלפי אנשים ברחובות, באחדות עצומה, זה היה מחשמל. אני מרחמת על אנשים שמספרים שהם לא טיפוסים פוליטיים, כי אין להם מושג כמה אנרגטי, מלהיב ומחשמל יכול להיות לקחת חלק בשינוי, לדרוש אותו ולקבל, במיוחד בגיל ההתבגרות, כשאת עסוקה בעצמך, בחייך ובבעיות שלך ומשהו כל כך גדול קורה ומוכיר לך שיש דברים אדירים וסוחפים מחייך הקטנים. זו מתנה לכל ילד או נערה או מבוגר, דרך למצוא משמעות ולחשוב על העולם."

"אני יודעת שזאת לא דרך מקובלת לחשוב על המהפכה, אבל זו התחושה החזקה שנחרטה אצלי: משהו עצום קורה, הוא נרצח הכוונה לחיים ותחושה של טעם לחיים, של אצילות. בראייה לאחור אני חושבת שאמנם לא הייתי מודעת לכך בזמנו, אבל זו היתה דרך עבור מי שהשתייכו לקהילה היהודית להבטיח שייכות. אם היית שולי כל הזמן זו היתה הזמנה אפשרית להשתתף במטרה גדולה שלכאורה לא הבחינה באתניות, בדת. כל מה שהיית צריך לעשות זה להאמין במטרה. המהפכה הציעה אפשרות להשתייך ודמי המנוי היו האמונה במטרה. משום כך עבור יהודים, מיעוטים בכלל, המהפכה היתה מפתח."

מזר שאת מזכירה את זה, כי עבורי, כקוראת הממורא שלך, היה נדמה שהחוויה היהודית שלך היא חוויה איראנית. היו מנהגים שונים אבל הזהות היא הזאת ופטריוטיות מקומית. "מעולם לא נראה היה ששתי הזהויות התנגשו. שכנינו הארמנים שוחחו ביניהם בארמנית, אני חנו לא דיברנו עברית. הם היו דור שני או שלישי, אני לא ידעתי כמה דורות חיו אבותי באיראן. אני לא יכולה לשייך את השושלת לשום מקום שהוא לא איראן. זה היה טבעי לחלוטין לחשוב ששתי המסורות האלו הן בלתי נפרדות. כלומר שהן אחת. לא היתה סתירה, לפחות לא מצדנו, והפעם הראשונה שההרתי באפשרות של סתירה היתה כשנחקרנו על כך, כשאנשים ערערו על הזהות האחת. רק אז הבנתי שאיפשהו ישנם אנשים שתוהים האם מולדתי היא נכחה בכל צליל חדש ובכל צליל ישן שגווע. בתוך שבועות נדמה שטהרן התבגרה בשנים. אפילו השיכורים הפסיקו לה תאונן על אומללותם הפרטית. שכנים לא רבו. מכוניות צפצפו בלי הפסקה, אבל לא בפקקים אלא רק כדי לאות על התקדמות המרי או על נפילת מעוז מלוכני מוסיף."

עוד מעוז מלוכני אל הציבורי מאפיינת את המעשה הספרותי של חקאקיאן בממורא של, שהוא גם ראשון ספריה. היא נולדה בטהרן בשנת 1966 כצעירת הילדים במשפחה מכובדת: אביה היה מורה ומשורר ואחיה הגדולים עזבו בזה אחר זה בכדי ללמוד במסגרות טובות בארה"ב. היא עצמה

בעודו מושבת, שחקני "בית ליסין" הכריזו סכסוך עבודה

אף שעובדיו הטכניים שובתים, שחקני התיאטרון מחויבים להתייצב להצגות שמתבטלות ולא מקבלים שכר: "כמו בני ערובה"

יודעים מה לעשות. מעולם לא היה מצב כזה. אפילו בקורונה, כשהיתה אי ודאות גדולה, לפחות קיבלנו דמי אבטלה. כרגע אף אחד לא מציע לנו כלום. הייתי מצפה לאיזושהי פעולה מצד התיאטרון. יש להם יותר אמצעים מאשר לי. כשאנחנו שואלים לגבי ההצגות הבאות הם אומרים 'כרגע זה קורה' ואז הם מבטלים אותנו יום או יומיים לפני".

"המצב בתיאטרון בית ליסין לא מתקבל על הדעת", אומר אבי בן הלל, מנכ"ל שח"ם. "נגמרו הימים שבהם השחקנים הם האח-רונים שקולם נשמע. השחקנים והשחקניות הם התיאטרון ובלע"דיהם אין לו זכות קיום. נפעל בכל

אף גורם מטעם התיאטרון לא נמצא בקשר איתכם?
"עשו איתנו שיחה בתחילת השביתה, אמרו לנו שזה מצב חסר תקדים ובלה בלה בלה. אוקיי, ה...? לא נאמר לנו שום דבר לגבי מה שיקרה איתנו. המלחמה היא על גע מביא הביתה משכורת מיני-מום, שנשענת על ההצגות שעוד התקיימו בתחילת החודש, כל זה בחודש שאמור היה להיות ההיפך הגמור.

"אנחנו לא כמו ההנהלה, שממשיכה לעבוד כרגיל והמשכורת של אנשיה תיכנס כ-10 בחודש", הוא מוסיף. "אצלנו אף אחד לא יודע מה קורה איתנו. אמורה

חגיגת גיזבורג
שבועיים חלפו מאז הושבת תיאטרון בית ליסין וכל הצגותיו בוטלו עד להודעה חדשה בעקבות שביתת העובדים הטכניים, ואת מול הכריז גם ארגון השחקנים (שח"ם) על סכסוך עבודה במקום. "כבר ימים ארוכים ששחקנים ומדי חקניות בתיאטרון מתבשרים מדי יום על ביטול הצגות בטווח המיידי ללא פיצוי כספי וללא התראה", נמסר משח"ם.

"אף אחד לא מפצה אותנו או מדבר איתנו ואף אחד לא דואג לנו", אמר אתמול ל"הארץ" אחד משחקני התיאטרון, שבחר להישאר בעילום שם. בעוד



מחאת עובדי תיאטרון בית ליסין, באפריל האחרון

הכוח כדי לחתום על הסכם קיבוץ צי ולמציאת מענה על ידי התיאטרון לפיצוי השחקניות והשחקנים על עשרות ביטולי ההצגות בתקופה האחרונה".

מדוברות התיאטרון נמסר כי "אנו מופתעים מהזריזות שבה שח"ם בחר לצאת לתקשורת עם כותרת פופוליסטית, שאין מאחוריה דבר. הנהלת התיאטרון קבעה פגישה עם שח"ם לשבוע הבא, ואנו תמהים שהם מצאו לנכון, משיקולים השמורים עמם, להכריז על סכסוך עבודה בטרם נדונו הדברים. הנהלת התיאטרון ממשיכה לעשות כל שביכולתה על מנת לסיים את השביתה ולחזור לעבודה סדירה ואינה זקוקה לשח"ם על מנת להבין את חשיבות עבודתם הרציפה של השחקנים".

מנציגי הצוות הטכני השו"ב טרם נמסרה תגובה לפניית "הארץ".

להיות לי הצגה בשבוע הבא. כרגע אומרים לי שהיא מתקיימת ואני לא יודע אם זה באמת יקרה או לא, או אני לא יכול גם לקחת עבודות אחרות שיכניסו לי כסף".

מה הציפיות שלכם מהתיאטרון?
"שיגיעו איתנו להסכמה. שיתרעו מראש אם ההצגות יתקיימו או לא ויציעו פתרון. אנחנו לא

ששחקני התיאטרון רובם פריילנ"סרים ומקבלים שכר בהתאם למ"ספר ההצגות שבהן השתתפו מדי חודש, מנכ"לית התיאטרון, ציפי פינס השווה כעת בחו"ל, ממשיכה לעבוד ולהשתכר כר"גיל. על פי חוזה מחויבים השחקנים להתייצב להצגות, ולמרות ההכרזה כי כל ההצגות מבטלות עד להודעה חדשה, לדברי השחקנים מנהלי ההצגות ממשיכים לשריין אותם מדי שבוע ולאחר מכן להודיע על ביטול ההצגות בהתראה קצרה של יום או יומיים, מה שמונע מהם למצוא עבודות אחרות.

"אנחנו באי ודאות מוחלטת", הוסיף השחקן, "אם התיאטרון יקרא לי, אני מחויב להגיע, אבל לעומת זאת הם יכולים לבטל אותי מתי שהם רוצים. אנחנו פשוט בני ערובה. בגדול אין לי כסף לאוכל החדש".

משהו בעל חשיבות פרט לזה שעברתי הרבה ממקום למקום. הספר השני שלי הוא על קבוצת איראנים בגלות שנרצחו בגרמניה. מבחינתי זה המשך".

איך זה המשך?
"זה גם מה שהמו"ל שלי שאל", היא מחייכת, "אבל זה קשה ראיתי את עצמי ככלי לספר על ההיסטוריה ולכן רציתי לספר את החלק השני — מה קרה למי שנפוצו בעולם. יכולתי להיות שם, זו יכולה להיות אני במסעדה ההיא. המו"ל שלי סירב להוציא את הספר הזה ולכן פירסמתי אותו בהוצאת ספרים אחרת".

יש פרק חסר בין שני הספרים. בסוף הממואר את מבטיחה לחזור ולספר את סיפור עזיבתך את איראן, אבל מעולם לא עשית זאת בספר.
"נכון. מפעם לפעם אני מתפתה לחזור לזה, אבל מחליטה שלא. היינו דור מהפכני. המהפכה כשלה ובני הדור המהפכני הזה הפכו לפליטים בגלות. זה מה שקרה להם באירופה. לכן זה המשך מבחינתי, אני רואה את הרצף שהביא מכי"ש לן המהפכה לפליטים באירופה או ארה"ב ומה שקרה לנו שם. חלקנו סבלנו אלימות, חלקנו מדיכאון, חלק מאיתנו הפכו למיזכורים לאלכוהול או לסמים. חלקנו החליט לא להסתכל לעולם לאחור ולא לחשוב יותר על העבר. אני רואה בכל הגרסאות האלו חלקים של ההיסטוריה שכתבתי בממואר".

ואיפה את ממוקמת בין האפ"שרויות האלו? נדמה לי שאולי באחרונה, בחיים חדשים לגמרי.
"לפעמים, כשאני במצב רוח טוב במיוחד, כשיש לי ימים טובים או תקופה טובה, אני מרגישה שהצלחתי איכשהו לעשות את שני הדברים, לבנות חיים חדשים ולא לשכוח את הישגים. מה שפלאי עבורי הוא שהצלחתי באורח נס לחצות את גבולות השפה. זה היה נס, בגיל 19, לרכוש שפה חדשה. בגיל 19, אחרי שנמלטנו מאיראן, היה לי ברור שאצטרך לשלוט באנגלית, שאצטרך ללמוד לכתוב בה, להתבטא בה היטב. במונח הזה באמת בניתי לי חיים חדשים לחלוטין. אבל בחיים האלו אני כן מתבוננת לאחור".

את חושבת לעתים מה היית הופכת להיות אילו נשארתי באיראן? אני מתארת לעצמי שיכול להיות מתסכל, להיות אישה צעירה, משכילה ומוכשרת כמוך ולהיתקל במשך שנים במחסום השפה. להצטרך להתחיל מחדש בלי כלים בסיסיים.

"לא חשבתי שאשאר באמריקה כלל, חשבתי שאסיים לימודים ואצטרך למצוא דרך לשוב לאיראן. גם בשנה האחרונה שלי בקולג' לא ראיתי את עצמי כמישהי שהתחייבתי לה חיים חדשים באמריקה. כתבתי בפרסית ופרסמתי שירה בפרסית, ערכתי כתב-עת ספרותי בפרסית ולא עשיתי שום דבר בעל משמעות באנגלית. זה היה בשלב מאוחר יותר בחיי כשהבנתי שיהיה עלי להישאר. הבעיה היא שהמציאות באיראן כל כך עגומה שאין לי כל ספק שלא הייתי שורדת 43 שנים של השיטה הנוכחית".

בספריה הבאים היא לא המשיכה לעסוק בעצמה, לפחות לא כהמשך ישיר לממואר.

היא פירסמה מאז שני ספרים נוספים: ספר עיון בשם Assassins of the Turquoise Palace שחזר קר סדרת התנקשויות בפליטים איראנים וכורדים במסעדה בברלין ו" A Beginners Guide to America: For the Immigrants and the Curious שני ושילב עיון ופרווה. חוויית המהפכה יותר מזה, חוויית הגירה, כך היא מסבירה, עדיין קרובות מדי, קשות מכדי להוסיף לעסוק בהן.

"מעולם לא חשבתי שאכתוב מילה על איראן. למעשה, אחרי שכתבתי את הממואר הזה המו"ל

"שכנינו הארמנים שוחחו בארמנית, אנחנו לא דיברנו עברית. אני לא יכולה לשייך את השושלת שלי למקום שאיננו איראן. הפעם הראשונה שהרהרתי בסתירה בין הזהויות שלי היתה כשנחקרנו על כך"



שדה התעופה בטהרן בתום שבועיים של שביתה, 1978 צילום: AP/ve

החדש כאילו לא החליט מה בכוונתו לעשות בשאלת היהודים. לכן היו גלים חוזרים ותנדודות: התייחסו ליהודים באופן רע ומחמיר ואז הרפו ונתנו להם לקיים את חייהם ואורחותיהם, וחזרו חלילה".

אצל המשפחה בישראל
השיחה עם חקאקיאן מתקיימת כיום ימים לפני ביקורה בתחילת החודש בישראל, לקידום ספרה והשתתפות בשורת אירועים באוניברסיטאות. היא אמנם התיישבה עם משפחתה בארה"ב, אבל מחצית מהמשפחה המורחבת מצד אמה בעיקר, חיה בארץ. כשכתבה את הספר, או התכוננה לכתוב, ביקרה כאן, עברה על תמונות נוספות ושוחחה עם מי שלא פגשה שנים. מעניין שאחרי כתיבת הממואר חקאקיאן לא המשיכה לחפור בעבר. "המסע מארץ לא" היה להצלחה גדולה, נבחר כספר מומלץ ברשימות רבות, כספר השנה של מגזין "אל" וקיבל ביקור רות נלהבת (מבקר הספרות הנח"שב הרולד בלום הילל אותו וכינה אותו "נוגע ללב, יוצא דופן ברהיטותו ומלא תשוקה"), אבל

"פלאי עבורי שבגיל 19 הצלחתי לחצות את גבולות השפה. זה היה נס. אחרי שנמלטנו מאיראן, היה לי ברור שאצטרך לשלוט באנגלית. במונח הזה בניתי לי חיים חדשים, ובחיים האלו אני כן מתבוננת לאחור"

שלי שאל אותי אם ארצה לכתוב את המשך. עניתי בשלילה, הרי לא רציתי לכתוב גם את הראשון והסיבה היחידה שכן כתבתי היתה כי הבנתי שעלי לדבר על ההיסטוריה ריה הזאת, להסביר, לסדר את הנסיבות והדרך הטובה ביותר היתה להשתמש בנרטיב האישי שלי. זה לא קרה מפני שהייתי מעוניינת לדבר על עצמי ועל משפחתי אלא ההיפך: כדי לדבר על איראן ועל מה שהייתי עדה לן, היה עלי לספר. זה היה הכלי הפ"שוט והמושך ביותר. כשהמו"ל שלי הציע לי המשך, סירבתי כי לא קרה